

SÜREKLİ EĞİTİM AÇISINDAN ZAMANI İYİ DEĞERLENDİRMENİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Fahri Kayadibi*

ÖZET

İnsanın sahip olduğu en değerli sermaye zamandır. Doğumla ölüm arasındaki başarılar, bu sermayeyi en iyi şekilde plânlı ve metotlu olarak kullanmaya bağlıdır. Çağımızda sürekli eğitim ile insanın kendini yenilemesi, mesleğinde ilerlemesi zorunlu hale gelmiştir. Sürekli eğitimde başarı ise; zamanı en güzel şekilde değerlendirmeye bağlıdır. Serbest zamanlar da faydalı işlerle değerlendirilmelidir. Zamanı iyi kullananlar yükselmişler, kullanamayanlar ise; geri kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Zaman, Serbest Zaman, Sürekli Eğitim, Din Eğitimi, Sosyalleşme

ABSTRACT

The most precious capital in one's life is the time. Achievements which made between the birth and death depend on how time can be used in the best planned and systematical way. In our era, it is necessary for the people to restore and improve themselves constantly. Therefore the success of education is related to the evaluation of the time in the best way. The ones who use it beneficially have always improved themselves and the ones who couldn't do that has remained backwards.

Key Words: Time, Free Time, Life-long Education, Religious Education, Socialization

* İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Hayatta en değerli varlığımız zamandır. Çünkü nefeslerimiz sayılı, ömrümüz sınırlıdır. Hayatın anlamını ve yaradılış gayesini anlamayanlar zaman sermayesini yeterince değerlendiremezler. Başarılar, bu sermayeyi iyi kullanmaya bağlıdır. Zamani iyi kullanmak mutluluk, kullanamamak bedbahtlık kaynağıdır. Zamani iyi kullanan toplumlar ilerleyerek medeniyetler kurmuşlar, zamani iyi kullanamayanlar ise geri kalmışlardır.

Medeniyetler zaman, mekân ve insan üçlüsü ile kurulmuştur. Zaman sermayesi ile mekân gergefini iyi işleyebilen insanlar omuzlarında medeniyetleri yükseltmişlerdir.

İnsanı zamandan ayrı düşünmeye imkân yoktur. Bu zaman çok mahdut ve sübjektif olan ruhî zaman, veya takvimlerimizin dar çerçevesi içerisine sıkışmış tarihi zaman değil, ancak hepsini kucaklayan ve tekâmülü anlamamıza yardım edecek olan kozmik zamandır. İnsanın düşüncesinin gelişmesi, bilim, sanat ve teknolojideki gelişmeleri sağlaması, çeşitli medeniyetleri kurması hep zaman tüneli içindeki yolculuğu ile olmuştur.¹

İyiye, güzele, doğruya, faydalıya, erdemliliğe ve verimliliğe ulaşmak ancak zamani iyi değerlendirmekle mümkündür. Zamani iyi kullanamayanlar bunlara asla ulaşamazlar.

Verimli ve etken olabilmek için zamani en iyi şekilde verimli ve etken bir şekilde yönetip kullanmak gereklidir. Yönetimini yapamadığımız ve iyi kullanamadığımız zaman bizim değildir. Çünkü zamani durduramayız, hızlandıramayız, yavaşlatamayız ve geri döndüremeyiz. Satın almamız veya depolamamız da mümkün değildir. Üstelik yerine kullanabileceğimiz hiçbir kaynak ve madde de yoktur.

Zaman, yaşadığımız hayattır. Zamani boşa geçirenler, hayatı boşa geçirmektedirler. Zamansızlıktan şikayet etmek zamani iyi kullanamamak demektir. Zaman akan bir su gibidir. Akan suyu kullanamayanlar boşa akıtmış olurlar. Zamani iyi kullanamayanlar ise; ömrünü boşa geçirmiş olurlar. Zamani iyi kullanmak isteyenler işleri için plân, proje yaparak kendilerine hedef tayin etmelidirler. Çünkü insan sınırlı bir ömre sahiptir. Bunun için zamani en faydalı, en değerli ve en ölçülü biçimde kullanmak gereklidir. Başarının anahtarı işleri

¹ Geniş bilgi için bkz., Hilmi Ziya Ülken, “Zaman ve İnsan”, Fikir ve Sanat Mecmuası, Cilt:2, Sayı 12, İstanbul 1939, s. 987-992.

zamanında yapmaktır. Boş geçirilen zamanlar can sıkıntısı ve kötülükler doğurur. İşle geçirilen zamanlar ise; insana huzur verir. Öyleyse zamanı plânlı ve disiplinli bir şekilde çalışmayla geçirmelidir. Zamanı çalışmayla geçirmek ve alın teriyle üretmek insanların kendisinden sonra gelecek nesillere karşı da en önemli görevidir.

Disiplin ve plân zamanı en iyi değerlendirmenin temel taşlarıdır. İnsan kendisine yapacağı işler için bir plan yapmazsa nerede, ne zaman, ne iş yapacağını hiç bilemez. İradesine sahip olup kendisini işlerini planladığı şekilde yapması için disiplinli olması şarttır. Disiplinsizlik gevşekliği, gevşeklik de tembelliği doğurur.

Zamanı en iyi, verimli ve etken bir şekilde kullanmada baş rolü oynayan faktör de bu konuda eğitilmiş olmaktır. Bu nedenle aile, okul, iş yeri ve diğer çevrelerin zamanı iyi kullanma konusunda kişiye eğitim verme sorumluluklarını da yerine getirmelidirler.

A- BATI DÜNYASININ ZAMANA VERDİĞİ DEĞER

Batı dünyasında boş vakit kavramı yoktur. Burada serbest zaman anlayışı vardır. Bundan kastedilen ferdin tercihinine bağlı olarak tek başına veya grup halinde yapılan faaliyetlere ayrılan zamandır. Kısaca herhangi bir mecburiyet olmadan değerlendirdiği zamandır. Bakınız serbest zamanlarını değerlendiren bazı batılılar bu konuda ne diyorlar?

Fransızlar: “Erken yat, erken kalk saadetin sırrı budur” demişler².

İngilizler: “Erken yatıp erken kalkmak insanı akıllı ve sağlıklı eder”³ demişlerdir.

Kilisenin ilim adamlarına karşı kavgası yüzünden kapatılmış olduğu kafeste Galile, heyecan, korku, işkence içinde dahi hiç boş durmamış altmışını geçmiş, yarı hasta yarı kör haline rağmen bütün gücüyle çalışmış, ne zamandan beri yazmayı tasarladığı eserlerini vasiyetnâmesi gibi ölmeden önce bitirmeye gayret göstermiştir. Pastolazzi ise “Kararsızlık ve gecikme başarısızlığın iki önemli sebebidir”⁴ demiştir.

² Fransız atasözü.

³ Yaşar Değirmenci, **Zaman ve Değerlendirilmesi**, İstanbul 1998, s. 27.

⁴ <http://satem.sakarya.gov.tr/Guzel%20Sozler3.htm>

Ovidius diyor ki: “Süzülüp giden dalga, bir daha kaynağına dönmez. Saat bir kere geçti mi, dönmek üzere geçmiştir.”⁵

Zamanın algılanış biçimi Doğu ve Batı toplumlarında farklıdır. Batı toplumlarında zaman, kesinliği tartışılmayan bir ölçüdür. Oysaki; doğu toplumlarında zaman, esnek bir kavramdır. Doğular, zamanı, Batı toplumları gibi çok küçük parçalara bölmezler. Zaman, kültürlere göre farklı anlayışlar çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Ülkemiz de bir Doğulu olarak, zamanı küçük parçalara bölmez. “Dördü beş geçe” yerine “Dört civarı” ya da “Dört, dört buçuk gibi” deriz. Bu nedenle, esnek, daha geniş zaman dilimlerine verilen adlar vardır. Kuşluk vakti, ikindi, akşamüzeri, gece yarısı gibi.⁶

İnsanın konuşacağı, anlatacağı şeyleri belli zamana sığdırma şartı bakımından; Eisenhower’ın başına gelenler dikkat çekicidir. 1956’da 2. Defa Cumhurbaşkanı seçilebilmek için partisinin kampanya konuşmasına CBS TV şirketine yüz binlerce dolar verilerek alınan 10 dakikalık zamana konuşmasını sığdıramamış sözleri 10. dakikanın sonunda kesilmiştir.⁷

Almanya’da görevim nedeniyle bir fabrikada çalışan işçilerimizi moral vermek gayesiyle ziyaret etmek istediğimde Fabrika müdürünün bana çok ilginç bulduğum şu sözleri hiç hatırımdan çıkmaz: “Fabrikamızda bin Türk işçisi var. Bunların çalışırken bir dakikasını alsanız toplam bin dakika eder. Ben bu zararı nasıl karşılayabilirim? Ancak, ara dinlenme esnasında bunu yapabilirsiniz” dedi. “Ben de ziyaretimi çalışma saatinde değil; dinlenme esnasında yapmak istediğimi” belirttiğimde son derece memnun oldu.

B-İSLÂM DİNİNİN ZAMANA VERDİĞİ ÖNEM

İslâm dini zamana, insan ömrünün değerlendirilmesine, işlerin zamanında yapılmasına çok önem vermiştir.

Cenab-ı Allah, Kur’an-ı Kerim’de zaman mefhumu üzerine yemin ederek zamanın önemine dikkati çekmiştir: “vel’asr: zamana yemin olsun”, “velleyl: geceye yemin olsun”, “vennehar: gündüze yemin olsun”, “vedduha: kuşluğa yemin olsun”, “velfecr: fecre yemin olsun”, “veşşefak: şafağa yemin olsun,

⁵ <http://www.geocities.com/erhansertkaya/guzelsoz.htm>

⁶ Mahmut Tezcan, **Sosyolojiye Giriş**, 4. Baskı, Ankara, 1995, s. 174.

⁷ Yaşar Değirmenci, **Zaman ve Değerlendirilmesi**, İstanbul 1998, s. 28-29.

“vessubh: sabaha yemin olsun...” Cenab-ı Allah’ın üzerine yemin ettiği konular önemlidir ve önemine dikkat çekmek için yemin edilmektedir.

İslâm dinindeki farz, vacip ve nafîle ibadetler zamana göre planlanmıştır. Namaz, oruç, zekât, hac fitır sadakası ve kurban ibadetleri hep zamana bağlanmıştır. Belirlenen vakit ve şartlarda yerine getirilir. Geçerli bir özürlü olmaksızın ibadetlerin vaktinde yapılmaması günahdır. Ancak vaktinde yapılamayan ibadetin en kısa zamanda kaza edilerek yerine getirilmesi gerekir. İslâm dini zaman kullanımını ibadetlere yansıtarak zamanın önemine dikkati çekmekte ve insanlara zamanı iyi kullanma alışkanlığı kazandırmaktadır. Meselâ; orucumuzu iftar saatinden bir dakika önce açamayız ve tam iftar saatini bekleriz. Burada dakika ve saniyelerin önemine ve kullanımına dikkatimiz çekilmektedir.

İnsana verilen ömür dediğimiz zaman dilimi sınırlıdır. Cenab-ı Hak: “Ecel geldiği zaman hiçbir saniye geri veya ileri alınmayacağı”⁸ belirtir. Üstelik öbür dünyadaki hesap gününde: “İbret alacak olanın, ibret alacağı kadar, salih amel işlemek isteyen, salih amel işleyeceği kadar bir ömür vermedik mi size”⁹ diye soracaktır. Bu âyet meallerinden anlaşılacağı üzere insana verilen zaman diliminin saniyesine varıncaya kadar önemli olduğu ve bu değerli ömrün nereye harcandığının hesabının verileceği açıkça belirtiliyor.

Diğer taraftan Kur’an-ı Kerim’de: “İnsanın yaratılıp başı boş bırakılmadığı”¹⁰, “Hayatı boyunca işlediği her şeyin murakıp melekler tarafından yazıldığı”¹¹, “Hesap günü kişinin bunları inkâr edemeyeceği, zira bizzat işi yapan dil, el, ayak gibi azaların konuşarak buna şahitlik edeceği”¹² belirtilmiştir. Bütün bu ayet mealleri kişinin zamanı nereye kullandığının (iyiye veya kötüye) hesabını vereceğini gösteriyor.

Kur’an-ı Kerim’de insanın zamanın kıymetini geç de olsa anlayacağı şöyle belirtilmektedir: “Ey iman edenler! Ne mallarınız, ne evlatlarınız sizi Allah’ı zikretmekten alıkoymasın! Bilin ki böyle yapanlar en büyük kayba uğrarlar. Sizden biriniz ölüm gelip çatmadan önce, size nasip ettiğimiz imkânlardan Allah yolunda harcayın! Ölüm gelip çatınca: “Ya Rabbi az mühlet ver bana, bak nasıl hayırlar yapacağım; tam takva ehlinden olacağım!” diyecek

⁸ Yunus, 49.

⁹ Fâtır Sûresi, 36-37.

¹⁰ Kıyame:36.

¹¹ İnfitar: 10-12.

¹² Nur: 24.

olsa da, Allah vâdesi gelen hiçbir kimsenin ecelini ertelemes. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”¹³

İslâm dini insanın işlerini bir plan dahilinde zamanında yapmasını ister. Cenab-ı Allah: “Uykuyu ve geceyi dinlenme vesilesi kıldık. Gündüzü çalışıp kazanma vakti kıldık”¹⁴ dedikten sonra “Herhangi bir işi muhakkak yarın yapacağım deme”¹⁵ diyerek işlerin zamanında yapılmasını ve diğer günlere tehir edilmemesini istemiştir. Bunun için bir hadiste “Bugünün işini yarına bırakanlar helak olmuştur” denilmiştir¹⁶. Bu konuda İslâm bilginleri bir deyim olarak “Dem bu demdir, dem bu dem” diyerek içinde bulunulan anın iyi değerlendirilmesini vurgulamışlardır. Bir diğer söyleyiş ile de: “Maziye dalma, istikbale bakma, hali boşa salma” demişlerdir. Böylece insanın içinde bulunduğu zaman fırsatının kaçırılmadan değerlendirilmesini istemişlerdir.

İnsan vardır, zamanı kendi hesabına yontar; insan da vardır bir ömür boyu zaman onu yontar. Önemli olan yontulan değil, yontan olmaktır.

İnsan, iki dünya hayatı mutluluğunu bu dünyada kendisine verilen ömür sermayesi ile kazanır. Öbür dünya bu dünyada verilen ömür sermayemiz ile yaptığımız iyi işlerle kazanılır. Bunun için peygamberimiz: “Dünya ahiretin tarlasıdır” demiştir. Bu dünyada ne ekersek öbür dünyada karşımızda onu bulacağız. “Kim bu dünyada körse, öbür dünyada şaşkınlığı daha fazladır” ayeti de bunu açıkça vurgulamaktadır¹⁷.

Peygamberimiz: “İki nimet vardır ki insanların bir çoğu bu iki nimet hususunda aldanmıştır. Bu iki nimet sağlık ve boş zamandır”¹⁸ buyurmuştur. Ne yazık ki insanlar bu değerli zaman sermayesini iyi kullanamamaktadırlar. Bunun için Hz. Ali “İnsanlar uykudadırlar, ölünce uyanacaklardır” diyerek ömrünü boş geçirenlerin öldüklerinde zamanlarını nereye harcadıkları kendilerine sorulduğunda uyanacaklarını açıkça belirtmektedir.

Peygamberimiz: “Kıyamet günü insanoğlu beş şeyden hesap vermeden Allah’ın huzurundan ayrılamaz:

¹³ Münafikûn, 63/9-11)

¹⁴ Nebe: 9-10-11.

¹⁵ Kehf:23.

¹⁶ Ahmed I 128.

¹⁷ İsrâ: 72.

¹⁸ Buharî Tec. Ter. C. XII, s. 389.

- 1-Ömrünü ne yaparak tükettiğinden,
- 2-Gençliğini ne işle harcadığından,
- 3-Malını hangi yolla kazandığından,
- 4-Malını nerede harcadığından,
- 5-Öğrendiği ile ne derece amel edip, etmediğinden”¹⁹ buyurmuştur.

Zaman boş işlerle de doldurulmamalıdır. Peygamberimiz: “Boş ve faydasız işleri terk etmek kişinin dininin güzelliğindedir.”²⁰ buyurmuştur. Diğer bir sözünde de “Kendisine faydalı olmayan şeyi terk etmesi insanın iyi Müslüman oluşundandır” buyurmuştur²¹.

Gene peygamberimiz: “Beş şeyin kıymetini beş şeyden önce bil; ihtiyarlıktan önce gençliğin, meşguliyetten önce boş vaktin, hastalıktan önce sağlığın, fakirlikten önce zenginliğin, ölmezden önce de hayatın”²² buyurarak bu önemli hususlarda dikkatimizi çekmiştir.

“İki günü birbirine eşit geçiren zarardadır”²³ hadisi bize geçirdiğimiz her saniyeyi bir öncekinden daha iyi değerlendiremediğimiz takdirde zararda olduğumuzun açık ifadesidir. Yeni metot ve teknoloji ile bugün dünden daha fazla üretmediğimiz takdirde zarardayız demektir. Hedefimiz az zamanda daha çok üretmek olmalıdır.

C-ZAMANI İYİ KULLANMA KONUSUNDA ÖZLÜ SÖZLER

Dünyada kötülükler çoktur. Fakat kötülüklerin en büyüğü zamanı boşa geçirmektir.

Atalarımız zamanın önemi konusunda bir çok hikmetli sözler söylemişlerdir. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:²⁴

“Vakit nakittir.”

¹⁹ Tirmizî-Sünen c. 4, s. 113.

²⁰ Seçme Hadisler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Hadis No:34, Ankara tsz. S. 29.

²¹ İbn Hibban I 466; Muvatta II, 903.

²² Hakim-Müstedrek c. 4, s 306; Begavi-Mesabihussunne, c. 2, s. 125.

²³ El-Firdevs, Eddeylamî,c. 3, Beyrut 1986, s. 611;Riyazü’s-Sâlihîn Ter. c. 1, s. 569.

²⁴ Feridun Fazıl Tülbentçi, Türk Atasözleri ve Deyimleri, İstanbul 1963, s. 369; <http://www.basbug.net/sizincinsec/guzelsozlerD.htm>

“Vakit insana her şeyi öğretir.”

“Vaktinde gerek.”

“Vaktine göre söz söylemeli.”

“Vakitsiz öten horozun başını keserler.”

“Hayatın ve zamanın kıymetini bilmeyen onu değerlendiremez.”

Abdülkadir Geylani: “Dünya üç gündür: Dün, bugün, yarın... Dün geçti. Yarının geleceği belli değil. Öyle ise bugünün kıymetini bil!”²⁵ demiştir.

Feridüddini Attar: “Dört şeyin dönüşü yoktur: Ansızın ağızdan çıkan bir söz, yaydan fırlayan ok, başa gelen kaza, geçen zaman. Ömrün her nefesini ganimet bil, çünkü gittikten sonra bir daha geri dönmez.”²⁶ demiştir.

Mevlânâ Celâleddin: “Akıp giden denizde yol alan gemidekiler, kıyadaki kamışlık gidiyor sınırlar. Biz de şu dünyadan geçip gidiyoruz da, giderken, dünyâ yürüyüp gidiyor samıyoruz.”²⁷ demiştir.

Mevlânâ: “İsraf kötüdür, en büyük israf ise insanın zamanını kötü harcamasıdır.”²⁸

Mevlânâ: “Yaşadığın zamanın fırsatını elden kaçırmadınsa, vaktin adamı da, genci de, yaşlısı da sensin.”²⁹

Mevlânâ: “Sûfi vaktin oğludur. (İbnü'l-vakt: İçinde bulunduğu vaktin gereğine göre işlerini en iyi şekilde yapar) Yarın demek yol şartlarına uymaz.”³⁰

²⁵ Yaşar Değirmenci, a. g. e., s. 48.

²⁶ Feridüddin-i Attar, **Pendname (Öğüt Kitabı)**, Çev. M. Nuri Gencosman, M. E. B. Yayınları İstanbul 1968, s. 32.

²⁷ Mevlânâ Celâleddin Rumî, **Divân-ı Kebîr (Seçmeler)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 157.

²⁸ Mecâlis-i Seb'a, 23.

²⁹ Mevlânâ, Rubailer, II, s. 132.

³⁰ Mevlânâ, Mesnevî, II, s. 11.)

D- ZAMANI KÖTÜ VE YANLIŞ KULLANMANIN BELİRTİLERİNDEN BAZILARI

1-İşleri bir türlü yetiştirememek.

Bazı insanlar bu konuda devamlı şikayetçidirler. Demek ki zaman plânlamasını iyi yapamamaktadırlar. Belki de düşünmek, işleri plânlama yapmak için kendilerine hiç zaman ayırmamaktadırlar.

2-Esas işlerine yeterince zaman ayıramamak.

Bazı insanlar zamanlarını günlük rutin işlerle doldururlar. Asli önemli işler için devamlı zaman yokluğundan şikayet ederler. Çünkü asıl işleri için önlerinde bir plân yoktur. Sigara ve çay kahve içerek, lüzumsuz telefon konuşmalarıyla, dedikodu cinsinden sohbetlerle, gönül yapma ve naz çekmelerle zamanlarını öldürür giderler. Esas işlerine hiç zaman ayırarak eğilmezler.

3- Görüşmek, danışmak, koordine etmek, plânlama yapmak için ilgili kişilere bir türlü zaman ayıramamak.

4-Ufak meseleler ve işler yüzünden önemli konulara gereken zamanı ayıramamak.

5- Zaman planlamasında işler için ayrılan sürelerle bir türlü uyamamak.

6-Randevulere uyamamak ve kendisinden randevu isteyenlere çok geç randevu vermek.

7-Kendi inisiyatifini bir türlü kullanamamak veya kullanılmamak.

8-Bütün teklifler kabul edilerek hiç birine “hayır” denilememek.

9- Zamanında karar alamamak yüzünden işleri aceleye getirmek veya sürüncemede bırakmak.

10-İşleri önem sırasına göre sıralayamamak

11-İşleri üstesinden gelebilecek ehil kişilere verememek. Bunun yerine ehliyetiz kişilere yapamayacakları işleri vermek.

12-İş yapımında kural ve prensiplere uymayarak gelişigüzel çalışmaktan kendini kurtaramamak.

13-Her iş için gerektirdiği süreyi ayıramamak. Çok süre isteyen işe az zaman, az zaman isteyen işe çok zaman ayırmak.

14-Bekleme salonlarında veya çeşitli iş yerleri önünde işlerinin bitirilmesi için kuyruk oluşturarak bekleyen kalabalıklar, zamanı iyi kullanamayımızın açık bir göstergesidir. Bu durum ya zamanında işleri yapamamak, ya insana değer vermemek veya iş bitirme konusunda gereken alt yapıyı oluşturamamaktan kaynaklanır. Ama hangi nedenle olursa olsun insanları bu şekilde bekletmek onların zamanlarını boşa harcamanın yanında o iş yerinde zaman plânlamasının iyi yapılmadığının da bir göstergesidir.

E-ZAMANI NASIL İYİ DEĞERLENDİREBİLİRİZ?

Kolumuzda neden bir saat taşırız? Herhalde zamanı iyi kullanabilmek için. Saat bize zamanı bildirir. Yaşadığımızı duyumsatır. Geçen saniyelerin tekrar geri gelmeyeceğini anımsatır. Yaptığımız plânları vaktinde uygulamamızı sağlar. Eğer saatlerimizin tıkırtısına iyi kulak verirsek geçince asla geri dönmeyecek olan saniyeleri daha iyi kullanabiliriz. Saniyelerimizi, saatlerimizi, günlerimizi ve dolayısıyla ömrümüzü iyi kullanmak için aşağıda bazı kuralları anlatmaya çalışacağım.

1-Zamanı İyi Kullanma Alışkanlığı Kazanmak:

Zamanı iyi kullanmaya çok küçük yaşlarda alışmak gereklidir. Bu konuda ailelere ve öğretmenlere çok önemli görevler düşmektedir. Anne-babalar çocuklarına plânlı çalışma hayatı konusunda iyi örnek olmalıdır. Çocuklarına da zamanı iyi kullanma alışkanlıkları kazandırmalıdır. Öğretmenler de öğrencilerine zamanı iyi yerlere ve işlere harcama konusunda örnek olmalıdır. Onlara zamanı iyi kullanma alışkanlıkları kazandırmalıdır.

2-Plânlı Olmak:

Zamanı iyi kullanmanın en önemli kuralı hayatı plânlamaktır. Hayatımızda yıllık, aylık, haftalık ve günlük plânlarmız olmalıdır. İşlerimiz için plân şarttır. Plânsız yaptığımız hiçbir işimizde yeterince verim sağlayamayız. Bunun için bir işi ne zaman başlayıp ve ne kadar sürede bitireceğimizi önceden plânlamalıyız. Ancak o zaman işimizi zamanında bitirebiliriz. Yoksa işler sürüncemede kalır. Zaman boşa harcanır. İşlerde verimsizlik olur.

Zamanı plânlamada öncelikler belirlenmelidir. Böylece; önce önemlilerle uğraşmak, aciliyete göre çalışmak, tek bir işe yoğunlaşmak, işi bir kerede bitirmek, ayrılan zamanı verimli kullanmak, başkaları tarafından yapılabilecek

işleri belirlemek, performansın ölçülmesine baz oluşturacak faaliyetleri tanımlamak ve amaçlara ulaşmak mümkün olabilecektir.³¹

3-İstikrarlı Olmak (Sabır-Sebat-Devamlılık):

Başarının anahtarı plânlanan işleri sabırla zamanında yapıp bitirmektir. Sabırsız ve istikrarsız olan kişiler ufak engeller karşısında bıkkınlık göstererek plânlanan işleri zamanında bitirme başarısını gösteremezler. Sabırsızlık göstererek işleri yarıda bırakanlar zamanlarını da boşa harcamış olurlar. Ali Fuat Başgil'in "Sebat et genç dostum,sebat et. Damlaya damlaya göl olur. Aynı noktaya düşen damlacıklar mermeri deler" sözleri sabır ve istikrarı çok güzel ifade eder. Unutmamalıdır ki kayaları eriten dalgaların büyüklüğü değil; devamlılığıdır. Bunun için devamlı ve ısrarlı bir şekilde çalışmak gereklidir.

4-Serbest (Boş) Zamanları İyi Değerlendirme Alışkanlığı Kazanmak:

Serbest zaman, yemek, uyku ve bedenî ihtiyaçların karşılanması gibi fizyolojik, ev içinde yapılması zorunlu bazı işler gibi ailevi, iş hayatı gibi mesleki faaliyetlerin dışında kalan, tamamen ferdin tercihinine bağlı olarak tek başına ya da grup halinde özgürce yapılan faaliyetlere ayrılan zaman olarak tanımlanabilir.³² T.Veblen'e göre serbest zaman, zamanın üretime yönelik olmadan tüketilmesi demektir.³³ Çoğu kere "serbest zaman" sözü yerine "boş zaman" deyimini kullanılır. Boş zamanları değerlendirmek insan hayatında çok önemlidir. Bu durum insan sağlığı için de önemlidir. Boş geçirilen zaman insanda can sıkıntısı doğurur. Can sıkıntısı demire işleyen pas gibi insanı içten içe kemirir. Bu sebeple insanlar boş zamanlarını değerlendirmelidir. Hobileri olmalıdır. Sanat, edebiyat, spor, folklor, kitap okuma gibi meşguliyetlerle boş zamanlarını değerlendirmelidirler. Bu alışkanlık da gene aile ve öğretmenlerce küçük yaşlarda çocuklara aşılmalıdır.

Boş zamanları iyi değerlendirmenin fert ve toplum hayatında bir çok olumlu işlevleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Dinlenme işlevi, oyun ve eğlenme işlevi, zihinsel işlev, tatminî işlev, kişiliysel işlev,bireyselleşme işlevi,sosyalleşme işlevi, kültürel işlev, sivilleşme işlevi,ailevi işlev, ekonomik işlev, eğitim işlevi, siyasal işlev, dinî işlev, törensel işlevler, dayanışma ve

³¹ Milli Produktivite Merkezi, Verimlilik ve Yaşam Dizisi No:5, "Zamanı Verimli Kullanmak Uygurluğun Ölçüsüdür", Ankara, s. 2.

³² Mustafa Usta, M. Said Doğan, M. Amman; "Eğitimli Dindarin Serbest Zaman Kurumu", Din Eğitimi Araştırmaları,Sayı:7, İstanbul 2000, s. 36

³³ Aktaran: E. COIFFIER et all. : Sociologie Basique, Paris, Nathan, 1990,s. 214.

bütünleşme işlevi, suçları önleme işlevi, sağlık işlevi, özürllülerle ilgili işlev, zaman ve aktif çalışma bilinci işlevi.³⁴

a. Dinlenme İşlevi: En başta boş zamanları değerlendirme, insanın bedensel ve ruhsal ihtiyacını karşılar. İnsan boş zamanlarını, çeşitli biçimlerde ve değişik araçlarla değerlendirmeye tâbi tutarak bedenlen ve ruhen dinlenir.

b. Oyun ve Eğlenme İşlevi: İnsan, fiziksel, ruhsal ve mental yapısının bir gereği olarak, analogik ölçülerde oyun oynama ve eğlenmeye de ihtiyaç duyar. Boş zaman. Bu ihtiyaçların giderilmesinde de olumlu işlevlere sahip bir fenomendir. Ayrıca boş zamanlarda oynanan oyun, eğitime de katkıda bulunur. Sözgelimi bilgi yarışması biçiminde oynanan oyun, öğretici olacağı gibi, askerî alanda oynanan bir takım oyun ve yarışlar da oyun oynayanlar için, savaş tekniklerini ve savaş aletlerinin kullanımını öğrenme bazında bir eğitim olabilir.

c. Düşünsel/Zihinsel İşlev: Boş zamanları değerlendirme, insanı dinlendirerek çalışma zamanlarında yapamadığı düşünce eksersiziz yapma fırsatı doğurur. İnsan, boş zamanlarında, derinlemesine düşünme, olayları daha bir enine boyuna düşünüp değerlendirme, etrafında cereyan eden hadiseleri özgür bir kafayla düşünüp ele alma fırsatı yakalar. Bu, aynı zamanda insanın hoşgörölü olmasına, geniş bir düşünce ufkuna sahip olmasına da katkıda bulunur.

d. Tatminî İşlev: Boş zamanları değerlendirme, insanlarda çeşitli tatminlere yol açarak da işlevsel olmaktadır. Sözgelimi icat, keşif ve yaratma zevki, arkadaşlık kurma ve dostluk geliştirme gibi sosyal içerikli tatmin, serüven ve yeni deneyimler kazanma isteği, başarı duygusunu tatmin etmek, fiziksel sağlamlık, zihinsel tatmin, duygusal deneyim, estetik ve güzellikten hoşlanma, hizmet duygusu, dine bağlılık ve dinî tecrübe, boş zamanların tatminî işlevlerinden bir kısmı olarak sayılabilir.

e. Kişisel İşlev (Kişilik Geliştirme): Boş zaman etkinlikleri, bir yandan insanın şahsiyet gelişiminde, sağlam karakter kazanmasında güdüleyici bir etken olarak işlevsellik arz ederken öte yandan insanların boş zamanlarında birbirlerini daha yakından tanımalarını ve ilişkilerini daha rasyonel bir temelde sürdürmelerini temin eder; insan boş zamanlarda kişilik yapısını, karakter özelliklerini daha açık bir şekilde ortaya koyacağından, ilişki kurduğu insanı

³⁴ Geniş bilgi için bkz. Mahmut Tezcan, Eğitim Sosyolojisine Giriş, AÜEFY., Ankara ty. ss. 28-44 ; Ejder Okumuş, "Boş Zamanlar ve Din", D. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 111,sayı:2, Diyarbakır-2001, ss. 67-72.

daha yakından tanıyacak ve olumsuz bir kişilik olarak gördüğü insanla ilişkisini azaltacak veya sınırlandıracaktır. Boş zamanlarda insan daha doğal bir davranış biçimi geliştirdiğinden, denilebilir ki boş zamanlar, insanın bilinç altının çıkmasına vesile olur. Bu çerçevede boş zamanların, insanların şahsiyet özelliklerini ve kişilik yapılarını daha yakından tanıma fırsatı sağladıkları söylenebilir.

f. Bireyselleşme İşlevi: Boş zamanların, diğer işlevlerden bağımsız düşünülemez bir diğer işlevi, bireyselleşmede kendini gösterir. Boş zamanlar, insana, birey bilinci kazandırır.

g. Sosyalleşme İşlevi: Boş zamanları değerlendirmenin, bireyselleşme işlevinin yanında onunla karşıt değil iç içe olan sosyalizasyon işlevine de sahip olduğu söylenebilir. Boş zamanlar, bir yandan insanın bireyselleşmesinde etkili olurken, diğer yandan da insanlarla bir araya gelerek yaptığı toplumsal faaliyetlerle de insanın sosyalleşmesinde olumlu anlamda işlevsel olur. Denilebilir ki; boş zaman faaliyetlerine katılması, insanın bireysel bilinçle sosyalleşmesini gerçekleştirmede etken olur.

h. Kültürel İşlev: Boş zamanların önemli işlevlerinden biri de kültürel plânda sahip olduğu işlevdir. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında, boş zaman faaliyetleri de tıpkı diğer kurumlar gibi aracılık eder. Ayrıca, boş zamanlarda insanlar, konferans, açık oturum, panel, sempozyum, gibi çeşitli kültürel faaliyetlere katılarak da kültürel yönlerini geliştirirler.

i. Sivilleşme İşlevi: Sivilleşme, boş zamanların modern toplumlarda katkılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Boş zaman faaliyetleri vasıtasıyla insan, sivil toplum kuruluşlarıyla yakınlaşır. Sivil toplum örgütleriyle yakınlaşmak, hem sivil toplum organizasyonlarının boş zamanları değerlendirme faaliyetleri düzenleyerek insanları boş zamanlarında iletişim kurmaları, hem de insanların boş zamanlarında daha planlı, daha içerikli, daha anlamlı vakit geçirmek için örgütlü boş zaman değerlendirmelerini tercih etmeleriyle gerçekleşmektedir. Bu durum insanların örgütlenme bilincini de sağlamakta veya geliştirmektedir.

j. Ailevî İşlev: Boş zamanları değerlendirme aile bireylerinin bütünleşmesine, birbirlerine karşı sevgi dolu olmalarına katkıda bulunabilir. Ayrıca çocuklar, boş zaman değerlendirme faaliyetleriyle aile içi rollerini ve toplumsal rollerini pekiştirirler.

k. Ekonomik İşlev: Bugün itibariyle düşünüldüğünde boş zamanları değerlendirmenin en önemli işlevlerinden birinin ekonomik işlevler olduğu söylenebilir. Boş zamanları ekonomik açıdan değerlendirme, bugün ayrı ve büyük bir sektör haline gelmiştir. Boş zamanlarda yapılan tüketim ve harcamalar, modern kapitalist ülkelerde devletlerin ve iş adamlarının gelir kaynağı durumundadır. Denilebilir ki boş zamanlar, hem harcamalara ve hem de yatırımlara, hem tüketime hem de üretime yönelik işlevlere sahiptir. Örneğin seyahatler, eğlence için yapılan harcamalar, hem gelir elde etmenin hem de elde edilen gelirin harcanması için araç olmaktadır.

Kimi bireyler veya toplumsal gruplar, boş zamanlarını tüketerek değerlendirirken kimileri de ekonomik getirisi olan bir iş ile, yani üretime katkıda bulunan bir işle değerlendirir.³⁵ Boş zamanları çalışarak değerlendirmede esas ölçüt, boş zamanlarını çalışarak değerlendirenin, dinlenme psikolojisi içinde olması, boş zaman faaliyeti olarak iş yapmasıdır.

1. Eğitim İşlevi: Boş zamanları değerlendirmenin önemli işlevlerinden biri de eğitim alanında kendini göstermektedir. Boş zamanlar değerlendirmesi, okuldaki eğitime katkıda bulunduğu gibi genel olarak insanların eğitim faaliyetleri ne de katkıda bulunur. Esasen boş zamanları değerlendirmenin örgün eğitim bağlamında eğitim işlevi, hem boş zamanı değerlendirmenin okul eğitimine katkıda bulunması hem de okulun boş zaman eğitimi vererek boş zamanları katkıda bulunması şeklinde iki yönlüdür. İkisi de sonuçta boş zamanların eğitim işlevleri kapsamında değerlendirilebilir. Boş zamanları değerlendirmenin eğitim işlevlerinden biri de, formel eğitim zamanlarının dışında kalan boş zamanları informel eğitim biçiminde değerlendirmeye gerçekleşir. Bu noktada bir başka işlev, tatil dönemlerinde, özellikle de yaz tatillerinde öğrencilerin, boş zaman etkinlikleri olarak çeşitli yaygın eğitim kurumlarında eğitime katılmaları ve sözelimi dikiş kursu, Kur'an kursu, kayak kursu, müzik kursu, resim kursu, dil kursu gibi kurslara iştirak etmeleriyle eğitimin sürdürülmesi biçiminde gerçekleşir. Bunların dışında insan, boş zamanlarını okuyarak değerlendirmek suretiyle de eğitimine katkıda bulunabilir.

m. Siyasal İşlev: Boş zamanları değerlendirme, toplum bireyleriyle devletin barış içinde bulunmalarına, siyasal kurumlarda çalışan insanların boş zaman etkinlikleri vasıtasıyla elde ettikleri dayanışma ve yakınlıkla siyasal kurumsal bütünleşme ve dayanışmanın gerçekleşmesine, insanların kamu

³⁵ Mahmut Tezcan, a. g. e., s. 42.

mallarına zarar vermemelerinin sağlanmasına, devlet adamlarının vatandaşlarla yakınlaşmalarına katkıda bulunabilir. Ayrıca, boş zamanlarda insanlar, siyasal partilerin çeşitli faaliyetlerine katılarak onları daha yakından tanıma fırsatı yakalar, parti liderleriyle yakınlaşma imkânı elde eder ve parti yönetimi de üyeleriyle kaynaşma fırsatı yakalar. Boş zamanlar, insanların daha özgürce düşünerek siyasal tercihlerini yapmalarında işlevsel olur. Bunun dışında boş zamanlar, çeşitli sivil toplum kuruluşları, dernek, vakıf ve siyasal faaliyetlerini yaparak insanların o faaliyetlere iştiraklerini sağlar.

n. Dinî İşlev: Boş zamanları değerlendirmenin önemli bir işlevi de dinî alanda kendini göstermektedir. İnsanlar çalışma zamanlarında yapamadıkları ibadetleri veya icra edemedikleri ayinleri boş zamanları değerlendirerek gerçekleştirmektedirler. Boş zamanlarda sözgelimi Kiliseye daha fazla katıldıkları gözlenmektedir. Aynı şekilde câmiler de boş zamanlarda daha fazla dolmaktadır. Boş zamanlar, bir araya gelerek boş zaman faaliyetlerinde bulunan insanlara dinî konferans, sohbet vs. gibi araçlarla dinin anlatılması gibi ortamlarda sağlanmaktadır. Ayrıca boş zamanlar, insanların dinî tören ve bayramlara iştirak etmelerine imkân temin etmektedirler.

o. Törenselle İşlevler: Boş zamanları değerlendirmenin önemli işlevlerinden biri de toplumun törenselle ihtiyaçlarının karşılanması çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.³⁶ Geçmişte olduğu gibi bugün de toplumlar, törenlerle içiçe yaşamaktadırlar. Törensiz bir toplum düşünmek imkânsız gibi bir şeydir. Dinle sıkı ilişkili evrensel bir fenomen olarak tören, birlikteliğin, gücün, bütünleşmenin, dayanışmanın, güven duygusu kazanmanın en önemli merkezidir. Boş zamanlarda insanlar çeşitli törenler yaparak törenselle ihtiyaçlarını karşılamış olurlar.

p. Dayanışma ve Bütünleşme İşlevi: Boş zamanlar, grup halinde yapılması durumunda toplumsal dayanışmanın sağlanmasında işlevsel olmaktadır. Boş zamanlar, kendisi vasıtasıyla bir araya gelen insanlara, daha geniş ve özgürce düşünme ve aralarındaki dargınlıklarla kırımları ortadan kaldırma fırsatı vermekte, statü, etnik ve mezhep farklılıklarının getirdiği veya getirebileceği olumsuzlukları atma, en azından rafa kaldırma fırsatı sağlamaktadır. Çalışanların toplumun değişik kesimleriyle bir araya gelmesine vesile olarak toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunmaktadır.

³⁶ Bkz. Richard Kraus, *Recreation and Leisure in Modern Society*, New York 1971, s. 395.

q. Suçları Önleme İşlevi: Boş zamanları değerlendirme kurumu, iyi, planlı, donanımlı boş zaman faaliyetleri yoluyla toplum içinde işlenen suçların önlenmesi veya azaltılmasında olumlu işlevler görür.

r. Sağlık İşlevi: İnsan, boş zamanlarında yaptığı çeşitli faaliyetleriyle hem fiziksel hem zihinsel sağlığına katkıda bulunur. Sıkı bir işte çalışan insan boş zamanında dinlenerek veya işinden farklı bazı faaliyetlerde bulunarak yorgunluğunu atar. Kapalı bir ortamda çalışan insanlar, açık havada boş zamanlarını değerlendirerek, sözgelimi çeşitli sportif faaliyetlerde bulunarak, bedensel açıdan sağlamlık elde eder, ruhsal açıdan moral bulur, zihnen rahatlık kazanır.

s. Özürlülerle İlgili İşlev: Boş zaman faaliyetleri toplum içinde bulunan özürlü insanlar açısından da olumlu işlevlere sahiptir. Boş zamanları değerlendirme, özürlülere hem özürlülerin kendi aralarındaki ilişkiler, hem de özürlülerle toplumun diğer kesimleri arasındaki ilişkiler açısından işlevseldir. Bir yandan özürlülerin kendi aralarında bütünleşme, dayanışma, bir arada bulunma gibi ihtiyaçlarını gidermede katkı sağlarken, diğer yandan özürlülerin toplumla bütünleşmesi, özürlülerin de toplumun bir üyesi olarak görülmesi, toplumla bütünleşme ve dayanışmada özürlülerin mental açıdan kendilerini rahat hissetmeleri gibi önemli işlevler görür.

t. Zaman ve Aktif Çalışma Bilinci: Boş zamanları değerlendirmenin en önemli işlevi, diğer işlevleriyle iç içe olan bir işlev olarak, zaman bilinci ve aktif çalışma bilinci kazandırmadır. İnsan, eğitimin de katkısıyla boş zamanlar vesilesiyle zamanı iyi değerlendirmeyi öğrenebildiği gibi; boş zamanlarda dinlenerek aldığı dopingle daha bir çalışma azmi kazanır, iş zamanında işine daha aktif bir biçimde katılarak çalışmasını verimli hale getirir³⁷.

Boş zamanlar, amaçlı, plânlı ve iradî eylemlerle geçirilmemesi durumunda, bomboş zaman olup insanı endişeye sürükleyebilir.³⁸ Hedefsizlik, kuralsızlık, başboşluk insanı can sıkıntısına sürükler. Serbest (boş) zamanlar iyi kullanılmadığı zaman, toplumun içinde suçun artmasında etmen olabilir.³⁹

³⁷ Ejder Okumuş, a.g.m., s.67-72.

³⁸ Jacqueline Atkinson, **Zamanı Yönetme Sanatı**, Çev. Cem S. İslâm, Nehir Yay., İstanbul 1997, s. 260.

³⁹ Suç-boş zaman ilişkisi hakkında bkz. Sulhi Dönmezer, “Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü”, **Boş Zamanları Değerlendirme Semineri (7-14 Nisan 1964)**, Halk Sağlık Komitesi, İstanbul 1966, ss. 83-92; Gökçe Cansever, “Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş

Hiç unutulmamalıdır ki; boş zamanlarını değerlendirerek çalışanlar kötülük düşünmeye vakit bulamazlar, çalışmayanlar ise kendilerini kötülükten kurtaramazlar. Yapılan bir araştırmada gençlerimizi boş zaman faaliyetlerinin yüzde dağılımı şöyledir:⁴⁰

Faaliyetler	Yüzde Oranları	
	Kır	Kent
Ev İçi Faaliyetleri	67.3	75.6
Evde kitap,dergi,gazete okuyarak	9.4	14.9
Müzik uğraşısı	2.9	5.0
TV seyrederek	15.4	18.9
Radyo dinleyerek	6.9	5.7
Komşu ve arkadaşlarla sohbet ederek	15.1	11.6
Dinlenerek	11.6	11.1
Elişi yaparak	6.0	8.4
Ev Dışı Faaliyetler	27.9	21.2
Sinema,tiyatro,konsere giderek	0.3	1.1
Gazino ve diskoteğe giderek	0.3	0.3
Kütüphaneye giderek	0.2	0.2
Kahveye giderek	13.8	5.2
Parka giderek kır gezintisi yaparak	2.5	4.3
Spor yaparak	0.9	1.0
Dini sohbetlere katılarak	5.1	2.4
Çarşı pazara giderek	4.3	6.5
Başka bir işte çalışarak	0.5	0.2
Boş zamanı olmayan	4.9	3.0
Toplam	100.0	100.0

Tablomuz incelendiğinde gençlerimizin boş zamanlarını daha çok TV seyrederek, komşu ve sohbet ederek, dinlenerek, kahveye giderek geçirdiklerini görmekteyiz. Spor yapmaya ve kütüphanelere zaman ayıranların çok az oranda olduklarını görmekteyiz. Boş zamanım yok diyenlerin oranı ise kırsal alanlarda %4.9, kent merkezlerinde ise %3'tür.

Zamanların Rolü", Boş Zamanları Değerlendirme Semineri (7-14 Nisan 1964), Halk Sağlık Eğitimi Komitesi, İstanbul 1966, ss. 93-96.

⁴⁰ DPT, 1989, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Plânı**, DPT Yayınları, Ankara.

Oysa ki; gençlerimizin spor yapmak, kitap okumak, araştırma yapmak, fotoğrafçılıkla uğraşmak, halk oyunlarına katılmak, yabancı dil öğrenmek, bir müzik aleti çalmak, resim yapmak, kendilerine uygun buldukları çeşitli sanat dallarıyla uğraşmak, seyahat etmek gibi yapıcı, aktif serbest zaman faaliyetlerine katılmaları gereklidir.

Okullar ders dışı serbest zamanı değerlendirme faaliyetlerine önem vermelidir. Öğrencilerin eksiklerini tamamlayarak hayata hazırlamalılar. Ayrıca yaygın eğitim kurumlarından faydalanılmalıdır. Halk Eğitim Merkezlerinin açtığı daktilo, bilgisayar, yabancı dil, muhasebe, kızlar için dikiş-nakış, çiçekçilik, el sanatları vs öğrenilebilir. Boş zamanlarını değerlendirme konusunda öğrencilere rehberlik edilmelidir. Boş zamanları değerlendirme alışkanlığı küçük yaşlarda verilmezse çocuklar büyüyünce de boş zamanlarını değerlendiremezler. Hiç unutmamalıdır ki at binenin, kılıç kuşananın, zaman da onu iyi kullananındır.

Boş zamanlar sosyal hayatın idamesi, toplumların toplum olarak ayakta kalabilmeleri için iyi değerlendirmesi gereken, özgürce ve rahatça, ama bireysel ve sosyal bilinçle yaşanılması elzem olan zamanlardır.⁴¹

Boş zamanların medeniyetlerin kurulmasında da rolü büyüktür. İnsanlık tarihinde yapılan bazı keşiflerin, bazı icatların, alınan bazı kararların arkasında boş zamanlarda ortaya konan çabaların yattığı bilinmektedir. Dolayısıyla medeniyetin en azından bazı boyutlarının, sanatın, bilimlerin, derin düşünmenin, kitapların, felsefenin vs. boş zamanlarda gösterilen çabaların büyük katkılarıyla gerçekleştiği⁴² bilinmektedir. Boş zamanlar plânlı ve programlı olarak değerlendirildiği takdirde gelecek nesillerin yararına da medeniyete katkı sağlayacağı bir gerçektir.

5-Arkadaş Seçimine Dikkat Etmek:

Zamanın iyi değerlendirilmesinin en iyi tedbirlerinden birisi iyi ve uygun arkadaş seçimidir. Kur'an-ı Kerimde: "Ey insanlar! Allah'tan korkun. Bir de sadık (doğru) larla beraber olun."⁴³ Bir diğer âyette de: "Zalimlere (hayırsız ve şerli kimselere) meyletmeyin (yakın olup sevgi göstermeyin) sonra size ateşi dokunur."⁴⁴ diyerek arkadaş seçimine dikkati çekmiştir. Peygamberimiz de:

⁴¹ Mahmut Tezcan, **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, AÜEFY, Ankara ty. s. 304.

⁴² Bertrand Russel, **History of Western Philosophy**, Routledge, London 1999, ss. 42-43.

⁴³ Tevbe:118.

⁴⁴ Hûd:113

“Kişi arkadaşının yolu üzerinedir” diyerek arkadaş seçimine dikkati çekmiştir⁴⁵. “Biriniz kiminle dost olacağına iyi baksın” ikazıyla seçeceğimiz dostlara dikkat etmemizi istemiştir. Bir başka hadis-i şerifte de: “Kişinin arkadaşı, aklına delidir. İnsan sevdiği ile beraberdir” buyurmuştur⁴⁶. Atalarımız: “Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan”; “Üzüm üzüme baka baka kararır” demişlerdir. Arkadaşa dikkat edilmesi konusunda çok sayıda söz söylemişlerdir. Bir Fransız atasözünde “Söyle arkadaşının kim olduğunu, söyleyeyim senin kim olduğunu” denilmiştir.

Bütün bu sözler arkadaş seçiminde dikkatli olmanın gereğini bize göstermektedir. İyi arkadaş insanı iyi yola, kötü arkadaş kötü yola götürür. İyi arkadaş zamanı iyi değerlendirmeye, kötü arkadaş ta zamanı boşa ve kötüye kullanmaya neden olur. Bu nedenle aileler ve öğretmenler çocukların arkadaş seçimine dikkat etmelidirler.

6-Kişinin Kendisine Bir Hedef Belirlemesi:

Kendisine bir hedef belirlemeyen gaysiz insan hiçbir yere varamaz. Hedefi olmayan koşucu hangi noktaya doğru koşacağını bilemez. Bunun için kişi kendine bir hedef belirledikten sonra bu hedefe ulaşmak için bütün engelleri ortadan kaldırmalıdır. Tembellik, gevşeklik, plânsızlık, sağlığına dikkat etmemek belirlenen hedefe varmayı ya engeller veya geciktirir.

7-Motivasyon:

İnsan hangi işi yapacaksa ona iyi motive olmalıdır. Yaptığı işe dikkatini toparlayıp kendisini veremeyen insanlar oyalanma safhalarıyla zamanı boşa harcarlar. Verimsiz olurlar.

8-Düzenli Çalışmak:

Bazı insanlar dağınık çalışırlar. Düzensizdirler. Yaptığı işin gerektirdiği araç ve gereçler yerli yerince değildir. Aradığını yerinde bulamaz. Bulmak için boş yere zaman harcarlar. Bu durum ayrıca kendilerinin ruhsal durumlarını da bozduğundan çalışma disiplinini de kaybederler. Oysa ki; bütün işlerini bir düzen içinde yapan ve zamanını iyi değerlendirenler başarıya ulaşabilirler.

⁴⁵ Tirmizi, Zühd 45; Ebu Davud, Edep 19.

⁴⁶ Buhari, Edep 96.

9-İşini Sevmek:

İşini sevmeyen insan o işte oyalanarak boşa zaman harcar. Sevmediği iş insana sıkıntı verir. O işi, üzerinde ağır bir yük hisseder. İşte randımanlı çalışmadığından verimsiz olur. Oyalanır, üretmez. Fakat kişi sevdiği bir işte çalıştığı zaman yorulmaz, aksine kendini dinlenmiş ve dinç hisseder. İşini seven kişiye işi eğlence gibi gelir. Çalışarak dinlenir. İşin gerektirdiği zamanı yerli yerince kullanır.

10- Zaman İsrafının En Büyük İsraf Olduğu Bilincinde Olmak:

Geçen saniyelerin saatlerin, yılların tekrar dönmeyeceğini herkes bilir. Fakat bunun en büyük israf olduğu bilincinde değillerdir. Altınları, parayı, malı ve her türlü değer zamanla satın alınır. Fakat geçirilen bir saniyeyi bütün varlığını versen geri döndüremezsin. Kaybedilen bir saniyeyi dünyanın bütün hazineleri geri getiremez. İşte insan bu bilinç içerisinde zamanı iyi kullanmalıdır.

Zamanı israf etmeme ve iyi kullanma alışkanlığı çocuklara ve gençlere verilmelidir. Onlara okuma alışkanlığı, mesleğinde devamlı çalışarak ilerleme duygusu verilmelidir. Değişen dünyaya zamanını iyi kullanarak ayak uydurulabileceği bilinci aileler ve öğretmenlerce verilmelidir. İyi bilinmelidir ki; insanları doğru dürüst bir hayat yaşamaktan alı koyan şey zaman yokluğu değil, zaman israfıdır. Zaman, hayatın ta kendisidir. Zamanı boşa geçirmek, aslında hayatı boşa geçirmektir.

Milli Prodüktivite Merkezi zamanı tasarruf etme konusunda şunları tavsiye etmektedir:⁴⁷

Zaman tasarruf edici yöntemler bulmaya, zamanı öldürücü faktörleri yok etmeye, fazladan zaman kazanmaya çalışın. Örneğin:

- Erken kalkın. Uyanır uyanmaz yataktan kalkma isteği yaratmak için her gün kendinize eğlence veya keyif verecek bir düşünce geliştirin, günlük giyeceklerinizi ve çantanızı akşamdan hazırlayın, elbise dolabınızı, ayakkabılarınızı rahatça kullanabileceğiniz şekilde düzenleyin, sık kullandığınız eşyaları belli bir yerde muhafaza edin, güne olumlu başlayın, pozitif düşünmeye çalışın, her gün size mutluluk veren bir şey yapın, varsa sağlık sorunlarınızı geciktirmeden çözün, sağlığınıza koruyun, bol su için, doğa ile dost olun, spor

⁴⁷ Milli Prodüktivite Merkezi, Verimlilik ve Yaşam Dizisi No:5, “Zamanı Verimli Kullanmak Uygurluğun Ölçüsüdür”, Ankara,s. 3.

yapın, iş dışındaki hobilerinizi geliştirin, kendinize randevu verin, bu saatleri sadece kendinize ayırın ve randevunuzu iptal etmeyin, kararlı olun, seri hareket edin, not alma alışkanlığı edinin, telefon etmeyi öğrenin, gereksiz muhabbet etmeyin, boş zamanınızı iyi değerlendirin, önünüzde yalnız iş olsun, ilgisiz olanları kaldırın, yönetici iseniz ayrıntılarla uğraşmayın, işlerinizi yaparken hedef belirleyin ve bu hedefe adım adım yaklaşın. Küçük işler hedefe ulaşmada birer parçadır, hedefinize ulaşmada kestirme ve/veya alternatif yolları deneyin, ideal çalışma ortamı yaratın, düzenli olun, aradığınızı bulabilecek bir sistem geliştirin, gereksiz evrak ve dokümanı barındırmayın, atın zamanınızı yıllık, aylık, haftalık ve günlük periyotlara planlayın, yazılı kayıt tutun, mutlaka ajanda kullanın, yolda düşünün, zihinsel plânlama yapın, hata yapmaya hakkınız olduğunu unutmayın; ancak geçmişte yaptığınız hataları tekrarlamayın, kendinizin, zihinsel gücünüzün verimliliğini artıracak her unsura (kitaba, kurslara, vb.) yatırım yapın, çalışmaktan bıkmayın, sorunlardan ve engellerden yılmayın.

11-Yapılacak İşler Konusunda Doğru Kararlar Almak:

Eğer doğru kararlar alınamadıysa yaz-bozlarla çok vakit kaybedilir. “Zamanın çoğu, yanlış kararların sonuçlarını tashih etmekle hebâ edilir.”⁴⁸ Zamanın iyi kullanılması için doğru ve zamanında kararlar almak şarttır.

12- Emeklilik Döneminin İyi Değerlendirilmesi:

Emeklilik dönemi kişinin zaman yönünden en fazla değerlendirmesi gereken önemli bir süreçtir. Emekli olan kişinin kendisini boşlukta hissederek bir kenara itilip bulanıma düşmemesi, işe yaramaz düşüncesine kapılmaması, hala işe yarar faydalanılması gereken biri olarak görülmesi emeklilik sürecini faydalı işlerde geçirip geçirmemesine bağlıdır. Bunun için emekli, zamanını iyi kullanarak üretken olmalıdır. Zaten mesleki açıdan yılların birikimini üreterek insanlığın yararına dönüştürmesi açısından zamanın iyi kullanılması açısından önemli olduğu kadar insan enerjisinin israf edilmemesi açısından da önemlidir.

Ayrıca, meslek hayatının sona ermesi sonucu ortaya çıkan boşluğu yeni rollerle kapatmak mümkündür. Aslında, her insanda her zaman var olan, ama yeterli zaman ayıramadığı özel ilgi alanları için emeklilik en uygun süredir.⁴⁹

⁴⁸ Yaşar Değirmenci, **Zamanı Değerlendirmek ve İş Başarmak**, İstanbul 1996, s. 101.

⁴⁹ Füsun Ataç, **İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim**, Beta Yayınları, İstanbul 1991, s. 392.

Emeklinin çalışması boş zamanlarını değerlendirmesi, üretken olması, hayatının son döneminde ruh sağlığı açısından da önemlidir.

Emeklilik dönemini iyi değerlendirmek, faydalı işlerle meşgul olmak açısından daha önceden kişinin kendisini hazırlaması kadar yaşadığı ülkenin de bu şartları hazırlaması önemlidir.

F- ZAMANI İYİ DEĞERLENDİRME EĞİTİMİNİN VERİLMESİ

Zaman kullanımı iyi bir alışkanlık haline getirebilmek için hayatın her safhasında insanları eğitmek gereklidir. Eğitimin uzun vadeli bir yatırım olduğu düşünülmelidir. Verilecek eğitimlerle kişinin hayatı zamanı iyi kullanmaya adeta programlanmış olmalıdır. Bu eğitim doğumdan ölüme kadar olan süredir. Bu süreçte eğitimi verecek olan en önemli kurumlar aile, okul, iş yerleri ve en önemlisi kişinin kendisidir. Kişi, zamanını iyi kullanma yönünden hayatını bizzat kendisi programlamalıdır. Kendisini bilinçli olarak zamanı iyi kullanmaya zorlamadıkça bu konuda yeterli verimliliğe ulaşamaz.

1. Ailede Verilecek Eğitim

Zamanı iyi değerlendirme alışkanlığının kazandırılacağı en önemli kurum ailedir. Aile, bilhassa çocukların ve gençlerin yetişmesinde serbest zaman faaliyetlerini geliştirebilecek ve destekleyebilecek önemli bir eğitim kurumudur.

Ailenin yapısı, nitelikleri, anne-babanın eğitim seviyesi ile anne-baba çocuk ilişkilerinin yapısı ve çocuk yetiştirme anlayışı; çocuğun serbest zaman faaliyetlerini aile kurumu aracılığıyla öğrenmesini ve katılmasını sağlar.

2-Okul Faktörü

Okul yönetimi, eğitim-öğretim süreci içinde serbest zaman faaliyetlerini organize eden ve öğrencilerin katılmasını sağlayan bir kurumdur. Bir örgün eğitim kurumu olan okullar, buldukları yerleşim yeri içinde, değişik serbest zaman faaliyetleri ile öğrencilere çok yönlü gelişme imânı verebilir ve onların yetişmesi için yaygın eğitim kurumları ile işbirliği yaparak yeni fırsatlar sağlayabilirler.

3-Arkadaş Grupları

Arkadaş grupları, gençlerin yetişmesi, sosyalleşmesi, boş zamanları değerlendirmeleri yönünden aile ve okul kadar önemlidir. Arkadaş grupları, özellikle benzer ilgi ve kabiliyetleri olan gençleri bir araya getirmesi ve onları

belli konularda faydalı çalışmalar yapmaya alıştırmaları ve böylece serbest zamanları değerlendirme açısından çok önemlidir. Bu bakımdan ailenin, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin gençlerin böyle faydalı arkadaş grupları oluşturarak serbest zamanları değerlendirmeye katkıda bulunmaları lazımdır. Bunları ayrıca izlemeli ve gereken rehberlik yapmalıdır.

4-Kitle İletişim Araçlarından Yararlanılması

Kitle iletişim araçları çocuğun ve gençlerin sosyalleşme sürecinde önemli etki ve katkılarda bulunmaktadır. Bu nedenle kitle iletişim araçları zaman iyi kullanma açısından serbest zaman faaliyetleri konusunda destek ve iyi yönde yönlendirici olmalıdır. Çünkü kitle iletişim araçları serbest zaman faaliyetleri konusunda ilgi uyandırma, özendirme, öğretme ve bilgi verme fonksiyonuna sahiptirler. Kitle eğitim araçları, aynı zamanda gençleri kültür-sanat ortamı içine yönlendirir. Milli kültürün özümsemesine katkıda bulunur. Gençleri çeşitli faaliyetlere aktif katılma ve izleme imkânlarını sağlar.

5- İş Yerlerinde Zamanı İyi Kullanma Alışkanlığının Kazandırılması

İş yerleri, çalışanlarına serbest zamanlarını iyi kullanma faaliyetleri düzenleyebilirler. Bilhassa kalabalık eleman çalıştıran büyük iş yerleri çalışanları için çeşitli hobi merkezleri oluşturarak kendilerinin ve aile fertlerinin boş zamanlarını değerlendirmeyi sağlayabilirler. Bu yolla çalışanlarının işe motive olmalarını, dinlenmelerini ve daha dinamik bir çalışmayı da sağlayarak verimliliklerini artırmış olurlar.

İş yerlerinde zamanın iyi kullanılması gizli işsizliği de önlemiş olur. Çalışır görünüp de aslında iş üretmeme israfı kaldırılmış olur. Bu konuda gelişmiş ülkelerde Taylor teorisi uygulanmaktadır. Bir insanın ne kadar zamanda ne kadar iş üretebileceği önceden hesaplanarak ondan o kadar iş üretilmesi istenir. Ücreti ürettiği işe göre takdir edilir.

6-İş Üzerinde Yoğunlaşmak

İş üzerinde bütün güç ve becerisiyle dikkatlice yoğunlaşmak az zamanda çok üretimi sağlar. Üzerinde yoğunlaşamayan iş, zaman kaybına yol açar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan ve zaman. Bir başka deyişle hayat ve ömür. Birbirinden asla ayrılamayan ikili. Bu ikili iyi ve birbiriyle uyumlu kullanılmak durumundadır.

100SÜREKLİ EĞİTİM AÇISINDAN ZAMANI İYİ DEĞERLENDİRMENİN ÖNEMİ

İnsan, beceri ve kabiliyetleri ile kendisine verilen zaman sermayesini iyi kullanabildiği takdirde istenilen gelişimi sağlayabilir. İnsan gücü ile zaman sermayesini değerlendirmeyerek israf etmekten daha kötü ne olabilir? Eğer insan kendine verilen becerileri ile birlikte kocaman ömrünü boşa geçirmişse, hiçbir gelişim ve üretim faaliyetinde bulunamamışsa kendisine en büyük kötülüğü yapmış demektir.

Şu durumda; insan kendi becerilerini eğitim yoluyla geliştirmeli ve zamanını iyi değerlendirmelidir. Bunun için ülkeler de kendi insan gücünün planlaması ve iyi kullanılması konusunda yeterli çalışmalar yapmalıdır.

İnsanın kendi becerilerini ve zamanını iyi kullanması açısından gereken çabayı göstermesi şarttır. Ailenin, okulun ve çevrenin bu konuda kendine düşen görevleri zamanında yerine getirmesi şarttır. Çocukların becerileri ve kabiliyetleri daha küçük yaşlardan tespit edilerek kendilerine uygun mesleklere yönlendirilmeleri gereklidir. Zamanı iyi kullanma ve değerlendirme alışkanlıkları oyun ve hobileri de değerlendirerek daha küçük yaşlarda kazandırılmalıdır. Bu konularda çocuklara iyi rehberlik yapılmalıdır.

Her yapılacak işte plân ve proje yapılması şarttır. Plânsız, projesiz yapılan çalışmalar ya bitirilemez veya sonuç verimsiz olur. Bunun için hayatın tümü plân ve projeye bağlanmalıdır. Plânsız-projesiz yaşanan hayat boşa geçirilmiş zaman demektir.

Zamanlarını iyi değerlendiren toplumlar bilim ve teknolojide yükselerek medeniyetler kurmuşlar, ilerlemişlerdir. Kullanamayanlar ise geri kalmışlardır.

Zamanın değerini bilenler onu iyi kullanırlar. Zaman, onu iyi kullanmasını bilenlerindir. Zaman nasıl olsa geçer; önemli olan onu faydalı işlerle dolu olarak geçirmektir. Zamanı verimli olarak kullanmak uygarlığın ölçüsüdür. Zamanı iyi kullanmak ve boş zamanları iyi değerlendirme konusunda dikkat edilmesi gereken bazı hususları şöyle sıralayabiliriz:

1-Türkiye nüfusunun yaklaşık %30'u genç nüfustur. (12-24 yaş grubu) Bu nedenle gençlerin serbest zamanlarını değerlendirmesine daha çok önem verilmelidir. Konu çok yönlü ele alınarak, gençlerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre boş zamanlarını değerlendirecek merkezler oluşturulmalıdır. Bu merkezler gerekli gereçlerle donatılmalı ve tayin edilen uzman rehberlerin önderliğinde gençlerin boş zamanlarını değerlendirmeleri sağlanmalıdır.

2-Gençlerin serbest zaman faaliyetlerini organizasyonu ve gerçekleştirilmesinde kişi, kuruluş ve özel sektörlerden yararlanılmalıdır.

3-Gençlik hizmetleri ve serbest zaman faaliyetleri alanında bilimsel çalışmalara ağırlık verilmelidir. Bu konuda üniversitelerden yararlanılmalıdır.

4-Gencin sosyal, kültürel, psikolojik ve fiziksel özelliklerini ve ihtiyaçlarını yakından bilen nitelikli uzmanlar yetiştirilmelidir. (Sosyal hizmetler uzmanı, psikolog, ve eğitimci gibi)

5-Zamanı değerlendirme iyi kullanma alışkanlığı küçük yaşlarda kazandırıldığından zamanı değerlendirilme konusunda aileler yeterince eğitilerek bilgilendirilmelidir.

6-İlköğretim okullarında serbest zaman faaliyetlerine önem verilerek, bu konuda programlar yapılmalı ve öğretmenler de çok yönlü olarak yetiştirilmelidir.

7-Kalabalık yerleşim merkezlerinde ve Organize Sanayi Bölgelerinde serbest zamanların değerlendirilebileceği çok amaçlı salonlar yapılabilir. Gençlik Kültür ve Sanat Merkezleri kurulabilir.

8-Öğrenci yurt ve kampüsleri çevrelerinde spor ve serbest zamanı değerlendirici faaliyetlerin yer alacağı tesisler kurulabilir.

9-Her derecedeki okul imkânları çevre gençlerinin serbest zaman faaliyetlerine açık hale getirilerek tesislerinden yararlandırılmalıdır.

10-Kitlelerin yararlanabileceği kütüphaneler çoğaltılmalı ve tatillerde buralar açık tutulmalıdır.

11-Eğitim çağını geçmiş ve bir meslek edinmemiş kişiler için istihdam edilebilecekleri mesleklerin kursları açılabilir.

12-Özürlü ve korunmaya muhtaç kişilere serbest zamanlarını değerlendirmeleri imkânları sunulmalıdır.

13-Suçta yönelmiş gençler için de meslek kursları ve serbest zamanlarını değerlendirme imkânları sunularak bunlar topluma kazandırılabilir.

14-Kitle iletişim araçları ile çeşitli eğitici faydalı programlarla kitlelerin boş zamanları değerlendirilebilir. Radyo, televizyon, basın ve tanıtıcı broşürlerle boş zamanları değerlendirme konusunda toplum bilgilendirilmelidir.

15-İzcilik faaliyetleri çoğaltılabilir.

102SÜREKLİ EĞİTİM AÇISINDAN ZAMANİ İYİ DEĞERLENDİRMENİN ÖNEMİ

16-Sporun yanında güzel sanatlar, müzik ve kültürel faaliyetlere de ağırlık verilmelidir.

17-Serbest zamanları değerlendirme konusunda uluslararası ilişkiler artırılmalı ve özellikle gençler için uluslararası faaliyetler yapılmalıdır.

18-Boş zaman faaliyetleri ile ilgili alan, tesis, park ve merkezler oluşturmalıdır.

19-Mahallî idareler, kurum ve kuruluşlar boş zamanları değerlendirme imkânları sağlamalıdır.

20-Boş zamanların değerlendirilmesinde eğitim ve organizasyon faaliyetlerini yürütecek nitelikli elemanlar yetiştirilmelidir.

21-Uluslararası organizasyonlarla işbirliği yapılarak boş zamanla ilgili faaliyetlerin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

22-Zamanı yeme makinesi haline gelen trafik tıkanıklığına son verilmelidir. Trafığın tıkalı olması hem zamanı hem akaryakıt hem de insan gücü israfını beraberinde getirmektedir. Bunun için büyük şehirlerde trafik akışının sağlanması şarttır.

Mümkün olsa da zamanı boşa geçirenlerin geçirdikleri boş zamanlar satın alınabilse... Ama buna imkân yoktur. Dünyanın bütün malları ve değerleri zamanla satın alınabilir; fakat geçirilen zamanın bir saniyesi bile bütün mallar verilse satın alınmaz.

KAYNAKLAR

Abay, Muhsin: *Zamanı Değerlendirmek ve İş Başarmak*, İstanbul 1996.

Ataç, Füsun: *İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim*, Beta Yayınları, İstanbul 1991.

Atkinson, Jacqueline: *Zamanı Yönetme Sanatı*, Çev. Cem S. İslâm, Nehir Yay., İstanbul 1997.

Canan, İbrahim: *İslam'da Zaman Tanzimi*, Cihan Yayınları.

Cansever, Gökçe: "Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü", *Boş Zamanları Değerlendirme Semineri* (7-14 Nisan 1964), Halk Sağlık Eğitimi Komitesi, İstanbul 1966.

Değirmenci, Yaşar: *Zaman ve Değerlendirilmesi*, İstanbul 1998.

Değirmenci, Yaşar: *Zamanı Değerlendirmek ve İş Başarmak*, İstanbul 1996.

- Dönmezer, Sulhi: “Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü”, *Boş Zamanları Değerlendirme Semineri* (7-14 Nisan 1964), Halk Sağlık Komitesi, İstanbul 1966
- DPT, *Altıncı beş yıllık kalkınma planı*, DPT Yayınları, Ankara 1989.
- El-Firdevs, *Eddeylamî*, c. 3, Beyrut 1986.
- Feridüddin-i Attar: *Pendname (Öğüt Kitabı)*, Çev. M. Nuri Gencosman, M. E. B. Yayınları İstanbul 1968, s. 32.
- Kraus, Richard: *Recreation and Leisure in Modern Society*, New York 1971.
- Mevlânâ Celâleddin Rumî, *Dîvân-ı Kebîr (Seçmeler)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- Milli Produktivite Merkezi, *Verimlilik ve Yaşam Dizisi* No:5, “Zamanı Verimli Kullanmak Uygarlığın Ölçüsüdür”, Ankara.
- Okumuş, Ejder: “Boş Zamanlar ve Din”, *D. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 111, sayı:2, Diyarbakır 2001.
- Russel, Bertrand: *History of Western Philosophy*, Routledge, London 1999.
- Tezcan, Mahmut: *Sosyolojiye Giriş*, 4. Baskı, Ankara, 1995, s. 174.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl: *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul 1963.
- Usta, Mustafa, M. Said Doğan, M. Amman; “Eğitilmiş Dindarın Serbest Zaman Kurumu”, *Din Eğitimi Araştırmaları*, Sayı:7, İstanbul 2000.
- Ülken, Hilmi Ziya: “Zaman ve İnsan”, *Fikir ve Sanat Mecmuası*, cilt:2, sayı 12, İstanbul 1939.